

Tarptautinė teisė

Mokomoji medžiaga

Tarptautinės teisės samprata ir bruožai

Tarptautinė teisė, kaip ir teisė apskritai, turi tikslą užtikrinti įvairių interesų, kuriems reikalinga teisinė apsauga, bendrą egzistavimą. Tačiau tarptautinė teisė labai skiriasi nuo nacionalinės teisės.

Priešingai nei nacionalinėje teisėje, tarptautinėje teisėje nėra įstatymų leidžiamosios valdžios (parlamento), nėra centralizuotos vykdomosios valdžios (vyriausybės), nėra centralizuotos teisminės valdžios, bet šių institucijų nebuvimas netrukdo tarptautinės teisės funkcionavimui.

Tarptautinė teisė dažniausiai apibūdinama kaip savarankiška teisės sistema, kurios sutartinės ar paprotinės teisės normos reguliuoja tarptautinius santykius tarp tarptautinės teisės subjektų. Šie santykiai yra viešojo pobūdžio, t.y. atsiranda įgyvendinant politinius interesus bei su tuo susijusias funkcijas.

Vadinasi, be minėtų skirtumų nuo nacionalinės teisės, tarptautinė teisė išsiskiria specifinėmis teisės normomis ir jų užtikrinimo būdais, tarptautinės teisės subjektais.

Tarptautinės teisės subjektai

Teisėje subjektas suprantamas kaip teisinių santykių dalyvis. Tarptautinės teisės subjektu yra laikomi dariniai, kurie turi tarptautines teises ir vykdo tarptautines pareigas bei gina teises reikšdami pretenzijas.

Taigi, tarptautinės teisės subjektai yra:

- **Valstybė** – tai yra pagrindinis tarptautinės teisės subjektas, nes ji turi daugiausiai teisių ir pareigų. Valstybę apibūdina tokie požymiai: teritorija, piliečiai, efektyvi valdžia ir gebėjimas palaikyti tarptautinius santykius.
- **Tarptautinė organizacija** – tai trijų ar daugiau valstybių susivienijimas. Šis susivienijimas įkuriamas tarptautinės sutarties pagrindu ir gali veikti turėdamas aiškiai apibrėžtus tikslus, funkcijas, kurie neprieštarauja visuotinai pripažintoms teisės normoms ir principams.
- **Kiti tarptautinės teisės subjektai** – tai valstybinio pobūdžio dariniai (pvz.: Maltos ordinas), tautos, siekiančios nepriklausomybės (pavyzdžiui, palestiniečiai).
- **Fizinis asmuo** laikomas ribotu tarptautinės teisės subjektu, o **juridinis asmuo** dažniausiai nėra laikomas tarptautinės teisės subjektu.

Vadinasi, tarptautiniai santykiai plėtojasi tarp daugiau nei 200 valstybių, daugiau nei 5000 tarptautinių organizacijų, o kur dar kiti subjektai!

Tarptautinės teisės normos

Tarptautiniams santykiams sureguliuoti reikalingos teisės normos. **Tarptautinė teisė turi specifinę teisės normų sistemą**, kuri skiriasi nuo nacionalinės sistemos. Tarptautinėje teisėje santykius reguliuoja įvairios tarptautinės sutartys, tarptautiniai papročiai, teisės principai, taip pat vis didesnį vaidmenį vaidina tarptautinių organizacijų priimami dokumentai (rezoliucijos). Teisės normų turinį padeda atskleisti tarptautinių teismų praktika ir tarptautinės teisės mokslininkų doktrina.

Tarptautinės teisės normos skiriasi savo juridine galia. Pavyzdžiui, tarptautinės sutartys, tarptautiniai papročiai, teisės principai yra privalomojo pobūdžio, o štai tarptautinių organizacijų rezoliucijos dažniausiai yra rekomendacinio pobūdžio.

Žinoma, **tarptautinės teisės normos skiriasi taikymo apimtimi**: bendrosios tarptautinės normos gali būti taikomos visoms tarptautinių santykių sritims, o specialiosios – reguliuoja ir yra taikomos tik tam tikroms tarptautinių santykių sritims.

Tarptautinės teisės paskirtis

Nors tarptautinė teisė plėtojasi nuo antikos laikų, tačiau šiuolaikinį pavidalą ji įgijo po Antrojo Pasaulinio karo, kuomet pamėginta dar sykį sureguliuoti jėgos naudojimą tarptautiniuose santykiuose ir įtvirtinti pagarbą žmogaus teisėms, todėl 1945 m. buvo įkurta Jungtinių Tautų Organizacija (JTO).

JTO buvo įsteigta tarptautine sutartimi – Jungtinių Tautų Chartija. Šiame dokumente įtvirtinti šie JTO tikslai, kurie apibūdina šiuolaikinės tarptautinės teisės bruožus:

- palaikyti tarptautinę taiką ir saugumą, sureguliuoti tarptautinius ginčus ir situacijas, kai gali būti pažeista taika;
- plėtoti draugiškus santykius tarp valstybių, grindžiamus tautų lygiateisiškumo ir laisvo apsisprendimo principu;
- skatinti pagarbą žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms, nepaisant skirtingos rasės, lyties, kalbos bei religijos.

Šaltinis: Jungtinių Tautų Chartija

(žr.: <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.DD12C52B498E>)

Jungtinių Tautų ir kitų tarptautinių organizacijų svarba

JTO – didžiausia tarptautinė organizacija, kuri **skatina tarptautinį bendradarbiavimą**. Šiems tikslams pasiekti JTO sistemoje yra įkurtos tokios institucijos:

- **Generalinė Asamblėja** – visuotinis JT valstybių narių atstovų susirinkimas;
- **Saugumo Taryba** – institucija atsakinga už tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą (sudaro nuolatinės ir nenuolatinės narės);
- **Ekonominė ir socialinė taryba** – koordinuoja ekonominę ir socialinę veiklą, kurią vykdo 14 Jungtinių Tautų specializuotųjų agentūrų, 10 funkcinų komisijų ir penkios regioninės komisijos
- **Sekretoriatas** – užtikrina įprastą JT darbą;
- **Tarptautinis Teisingumo Teismas** – sprendžia ginčus tarp valstybių;
- **Globos Taryba** (šiuo metu nevykdanti veiklos);

Be to, Jungtinių Tautų Organizacijos sistemoje veikia daug specializuotų įstaigų, kurios padeda įgyvendinti kitus Jungtinių Tautų tikslus, pavyzdžiui švietimo, mokslo ir kultūros srityje veikia UNESCO, vaiko interesų srityje – UNICEF, sveikatos srityje – Pasaulinė sveikatos organizacija.

O ką veikia kitos 4999 tarptautinės organizacijos? Vienos rūpinasi mūsų saugumu (pavyzdžiui, NATO), kitos – ekonomine gerove (pavyzdžiui, Pasaulinė prekybos organizacija, Europos Sąjunga). Yra daug organizacijų, kurios rūpinasi žmogaus teisių apsauga (pavyzdžiui, Europos Taryba, Afrikos vienybės sąjunga).

Žmogaus teisių apsauga

Vienas iš šiuolaikinę tarptautinę teisę apibūdinančių požymių yra pagarbos žmogaus teisėms įtvirtinimas. Žmogaus teisės – tai **vertybės, priklausančios** be išimties ir vienodai **kiekvienam žmogui**, nepriklausančios nuo teisinės sistemos ar kitų vietinių veiksmų.

1948 m. JTO Generalinė Asamblėja priėmė Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją, kuri skelbia, kad visi **žmonės gimsta laisvi ir lygūs** savo orumu ir teisėmis. Deklaracija įtvirtina klasikinį žmogaus teisių katalogą ir minimalų žmogaus teisių standartą.

Deklaracija numato, kad valstybės turi laikytis **žmogaus teisių ir laisvių** (teisės į gyvenimą, laisvę, asmens neliečiamybę), **pilietinių ir politinių teisių ir laisvių** (santuokos, prieglobsčio teisės, įsitikinimų laisvės, taikių susirinkimų ir asociacijų laisvės), **socialinių ir ekonominių teisių** (teisės į darbą ir vienodą atlyginimą už vienodą darbą, teisės į poilsį ir socialinį aprūpinimą, teisės sudaryti profsąjungas).

Šis dokumentas buvo priimtas kaip **rekomendacinio pobūdžio**, tačiau jo poveikis didelis: deklaracijos principai yra įtvirtinti tiek valstybių vidaus teisės aktuose, tiek privalomojo pobūdžio tarptautiniuose aktuose.

Žmogaus teisių apsaugos sistemos

Ilgą laiką žmogaus teisės buvo saugomos tik nacionalinės teisės. Dabar žmogaus teisių apsauga užtikrinama tarptautiniais dokumentais. Tarptautinė žmogaus teisių apsauga gali būti dvejopa:

- **universali**, kurią sudaro Jungtinių Tautų priimti dokumentai žmogaus teisių srityje (svarbiausi dokumentai – Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas, Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas);
- **regioninė**, kurią sudaro konkretaus regiono (pavyzdžiui, Afrikos, Europos) ...

Žymiausia regionine žmogaus teisių formuoja **Europos Taryba**. Tai seniausia Europos valstybes vienijanti organizacija, kurios narės yra 47 Europos demokratinės valstybės. **Europos Tarybos tikslas ginti žmogaus teises, demokratiją ir teisėtumą, padėti suprasti Europos kultūros identiškumą ir įvairovę bei skatinti jos vystymąsi.**

1950 m. Europos Taryba priėmė **Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją** – tai daugiašalė tarptautinė sutartis, kuri skirta žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugai Europoje. Europos žmogaus teisių konvencijos narės įsipareigojo laiduoti Konvencijoje apibrėžtas teises ir laisves visiems jų jurisdikcijoje esantiems asmenims. Konvencijos pagrindu buvo įsteigtas **Europos Žmogaus Teisių Teismas** (buveinė Strasbūre), prižiūrintis, kad valstybės narės laikytųsi Konvencijos nuostatų.

Ir tai dar ne viskas...

Tarptautinė teisė yra labai dinamiška: ji reguliuoja klausimus, susijusius su tarptautinių sutarčių sudarymu (tarptautinių sutarčių teisė), ji sprendžia klausimus, susijusius su pabėgėliais (tarptautinė pabėgėlių teisė), ji reguliuoja tarptautinius konfliktus (tarptautinė humanitarinė teisė), ji rūpinasi saugiais skrydžiais (tarptautinė oro ir aviacijos teisė) ir netgi domisi kas vyksta kosmose (tarptautinė kosmoso teisė)...

Ir tai tik nedidelė dalis to, ką gali sužinoti domėdamasis tarptautine teise 😊

Ruošdamasis teisinių žinių olimpiadai

Apsilankyk:

<http://www.unesco.lt/> - Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos puslapyje, kur sužinosi daugiau apie Jungtinių Tautų Organizaciją, jos veiklą, specializuotas įstaigas ir ką UNESCO saugo Lietuvoje;

www.urm.lt/ - Užsienio reikalų ministerijos puslapyje rasi visas tarptautines sutartis, kurios galioja Lietuvoje ir sužinosi kaip mes prisidedame prie taikos užtikrinimo pasaulyje;

<http://manoteises.lt/> - Lietuvos žmogaus teisių centro tinklalapyje, kur sužinosi, kokias turi teises ir kaip gali prisidėti gindamas kitų žmonių teises.

Paskaityk:

Vilenas Vadapalas „Tarptautinė teisė“, 2006 – tai teisininkams (ir ne tik!) skirtas tarptautinės teisės vadovėlis, kur aiškiai ir paprastai dėstoma, kas yra tarptautinė teisė, kokie subjektai dalyvauja jos kūrime ir t.t.

MYKOLO ROMERIO
UNIVERSITETAS